

Rebecca Moeschlin

PUNKTY KRYTYCZNE W BIOGRAFII PROWADZĄCE DO PROCESU UCZENIA SIĘ

Wstęp

Tematem tego artykułu jest badanie punktów przełomowych w historiach opowiadanych innym. W biografii są zawarte kluczowe momenty, w których odejście od danego punktu widzenia i doświadczenia prowadzi do kształtowania się nowych procesów uczenia się. Artykuł ma na celu analizę warunków sprzyjających przedstawieniu opowieści, w trakcie której zachodzi prawdziwe uczenie się. Analizie zostaną poddane dwa teksty, jeden – autorstwa pracownika opieki społecznej, drugi – nauczycielki tańca, zaprezentowane podczas kursu Working Life, przeprowadzonego w ramach studiów magisterskich z wiedzy praktycznej przez Centre for Studies in Practical Knowledge na Uniwersytecie Södertörn¹. Oba teksty zostaną przeanalizowane przy użyciu metody biograficznej, ukazując punkty, w których wzory w biografii rozłamują się na nowe ścieżki wiedzy.

Studenci w trakcie kursu wiedzy praktycznej wybrali własne tematy do dyskusji związane z pracą, czasem i płcią. Ten wspólny proces uczenia się, zachodzący między nauczycielem a studentem, został rozwinięty przez brazylijskiego pedagoga Paulo Freire w książce *Pedagogy of the Oppressed*: „Może się wydawać, że w poszukiwaniach tematyki mającej znaczenie dla ludzi, nie należałoby uwzględniać ich samych jako badaczy. Taki pogląd wyraźnie zakłada istnienie owych tematów w pierwotnej, obiektywnej formie, niezależnie od ludzi – zupełnie, jakby były one przedmiotami.

---

¹ The Centre for Studies in Practical Knowledge zostało założone w 2002 roku przez Ingele Josefson. Instytucja ta oferuje m.in. studia magisterskie z dziedziny wiedzy praktycznej dla osób z wykształceniem wyższym i trzyletnim doświadczeniem zawodowym w następujących zawodach: policjant, nauczyciel, pracownik opieki społecznej, aktor.

W rzeczywistości, tematy istnieją w ludziach, w ich związkach ze światem, w odniesieniu do konkretnych faktów”².

W edukacji dorosłych, trwającej czasem przez całe życie, typowe role studenta i nauczyciela przekształcają się w role uczestnika i wspomagającego, gdy uczeń, uwzględniając nabytą w trakcie życia wiedzę praktyczną, poszukuje tematów, formułując je następnie w sposób akademicki za pomocą języka i pojęć nauki. W wyniku uczenia się doświadczenia uczestnika przekształcają się w kategorie oraz systemy teorii i dyskursów, ukazując studenta w obrębie społecznego kontekstu³. W artykule stosowane będą terminy „punkt krytyczny” oraz „punkt przełomowy” w celu zilustrowania związku doświadczenia z czasem w opowieści ucznia, w której nowy proces uczenia się może przybrać określoną formę.

Pojęcia i teorie

Oba wspomniane teksty zostaną przeanalizowane z zastosowaniem następujących pojęć zaczerpniętych z teorii dotyczących edukacji dorosłych oraz teorii biograficznej: „wiedza praktyczna”, „opowieść życia”, „edukacja dorosłych”, „uczenie się przez całe życie” i „biografia”.

Wiedza praktyczna jest nabywana przez doświadczenie i przez działanie. Trudno ją przekazać za pomocą tekstów, ponieważ życiowe doświadczenie jest tu elementem niezbędnym⁴. Koncepcja uczenia się jest holistyczna i obejmuje nie tylko kognitywne, ale również emocjonalne i relacyjne aspekty wymiany międzyludzkiej, a właśnie te dwa ostatnie obszary uczenia są czasami zaniedbywane. Wcześniejsze badania Agnieszki Bron⁵ i Ivora Goodson⁶ pokazują, że nowe formy emocjonalnych relacji między ludźmi mogą być kluczowe przy rozpatrywaniu opowieści życia.

Nie należy przy tym mylić uczenia się z edukacją. Poprzez edukację rozumiemy coś, co zachodzi w środowisku szkolnym, gdzie nauczyciel edukuje uczniów, natomiast uczenie się jest procesem ciągłym, niewymagającym nauczyciela, najwyżej mentora. Z tego też względu edukacja może być procesem wertykalnym, natomiast uczenie się – horyzontalnym⁷. Aby móc odkryć i przeanalizować centralną kwestię edukacji

² P. Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, Continuum 2000, s. 106.

³ L. West, *The Uses of Biographical and Life History Methods in the Study of Adult and Lifelong Learning: European Perspective*, Peter Lang, 2007.

⁴ B. Molander, *Knowledge in practice*, Diadolos, AB Gothenburg, Udderalla 1996.

⁵ A. Bron, *Civil Society, Citizenship and Learning* An Introduction to the topic, [w:] Civil Society, Citizen an learning, red. A. Bron, M. Schemmann, t. 2, BSIEA, lit Verlag, Münster 2001, s. 7-11.

⁶ I. Goodson, *To strengthen the voices of the teachers*, Didactica 5, Stocholm 1996.

⁷ Bron, Schemmann, *Civil Society, Citizenship and Learning*, red. A. Bron, M. Schemmann, Münster 2001.

dorosłych oraz uczenia się przez całe życie, np. jak dorośli uczą się w zmieniającym się świecie, musimy wykroczyć poza formalne sytuacje. Dlatego ważne jest, aby wziąć pod uwagę całe życie dorosłego w różnych okolicznościach i pod wpływem całej gamy różnych instytucji – w pracy, w placówkach edukacyjnych, w czasie wypoczynku, na łonie rodziny. Bardzo użyteczna w takim podejściu okazuje się metoda biograficzna⁸.

Biograficzna metoda w analizie tekstów dotyczących uczenia się

Biograficzna metoda jest stosowana przez wielu naukowców do analizy procesu uczenia się w szerszym kontekście. Jej zastosowanie w procesie nieformalnego uczenia się nawiązuje do wcześniejszych badań Agnieszki Bron⁹. Z powodzeniem sprawdza się w nieformalnym uczeniu się, albowiem pomaga odkryć strategie uczenia się i procesy socjalizacji w kontekście przebiegu życia. Autorefleksja, o której pisze Anthony Giddens¹⁰, jest widocznym składnikiem życia wielu ludzi, używanie biografii w uczeniu się, to jednak coś więcej. Umożliwia ona połączenie różnych perspektyw i teorii nauk społecznych w celu zrozumienia, co mówią aktorzy społeczni w swoich historiach, a także w celu lepszego zrozumienia kontekstu i szerszej perspektywy przebiegu życia aktora.

Badania przeprowadzono z zastosowaniem metody jakościowej, wybierając do analizy część prac z egzaminu pisemnego przeprowadzonego na Uniwersytecie Södertörn w ramach zajęć Working Life. Były one częścią studiów magisterskich z wiedzy praktycznej składających się z czterech sesji. Kurs był skierowany do osób pracujących w zawodach związanych ze służeniem społeczeństwu, którzy chcieli zastanowić się nad własną praktyką na poziomie akademickim w celu późniejszej kontynuacji badań. Wśród uczestników kursu byli aktorzy, nauczyciele, dyrektorzy i pracownicy opieki społecznej. W ramach egzaminu musieli na forum grupy zaprezentować referat dotyczący swoich warunków pracy i niektórych problemów stwarzanych przez podopiecznych. Dwa wybrane referaty zostały wykorzystane w analizie tekstu.

Tekstowa analiza punktów krytycznych prowadzących do uczenia się

Podczas kursu Working Life na Uniwersytecie Södertörn wybrano dwa teksty egzaminacyjne w celu przeprowadzenia analizy przy użyciu perspektywy biograficznej. Kurs obejmował cztery sesje. Podczas pierwszych trzech omówiono tematy¹¹, a podczas

---

⁸ A. Bron, *Adult, Education and Democratic Citizenship II*, 1998, s. 18.

⁹ A. Bron, *The use of life history approach in adult education research*, 1995; A. Bron, *Life History Approach to Study National Identity*, 1995; A. Bron, *Civil Society, Citizenship and Learning...*

¹⁰ A. Giddens, *Runaway World*, London 1999.

¹¹ Tematy to: „Spostrzeżenia na temat czasu”, „Spostrzeżenia na temat pracy”, „Praca a płęć”.

czwartej zaprezentowano ustnie referaty. W trakcie zajęć uczestnicy używali metody o nazwie *process writing*, w której uczeń zmienia tekst podczas procesu pisania. Ponieważ wymagała ona od piszących subiektywności, a nie neutralności, musieli oni zdefiniować swoją konkretną wiedzę praktyczną. Sprawiało im to trudność.

Uczestnicy kursu, a wśród nich m.in. jeden architekt, który chciał po swoich studiach przeprowadzić badania, trzech dyrektorów, którzy chcieli poznać bliżej inne zawody, jeden aktor, jedna nauczycielka tańca, jeden dyrektor gimnazjum i jeden pracownik opieki społecznej, utrzymywali, że są przyzwyczajeni do czynności, a nie opisywania tego, co robią.

Pierwszy z omawianych poniżej referatów został napisany przez pracownika opieki społecznej i przedstawia jego doświadczenia w pracy z osobami uzależnionymi. Jego tytuł brzmi: „Pracuję w środowisku czyjegoś załamania”. Drugi referat zatytułowany: „Jak fala”, został napisany przez nauczycielkę tańca i opisuje jej doświadczenia z pracy w klasie.

„Pracuję w środowisku czyjegoś załamania”

Kiedy analizujemy ten tekst, możemy zauważyć, że pracownik opieki społecznej zbliżył się do istoty tego, co doprowadza pacjenta do ośrodka opiekuńczego, pokazuje też sposób, w jaki należy podejść do opowieści osoby uzależnionej. Autor wyjaśnił, że kluczowy w tych rozważaniach jest moment załamania, do którego dochodzi w trakcie abstinencji, gdyż właśnie wtedy istnieje prawdziwa szansa na zmianę percepcji i w tych okresach osoba uzależniona może podzielić się swoimi myślami z opiekunem. Pracownik opieki społecznej wyjaśnia również, że to w chwili bólu wywołanego abstinencją, kiedy pacjent nie ma możliwości ucieczki w narkotyk, pojawiają się u niego burzliwe myśli na temat własnego życia oraz pytania dotyczące przyszłości. Te autorefleksyjne i często niezbyt korzystne warunki mogą doprowadzić do kluczowych momentów, w których osoba uzależniona postanawia zmienić swoje życie. Poniższy fragment ilustruje wzajemną komunikację i proces uczenia się zarówno pacjenta, jak i pracownika opieki społecznej:

Spostrzeżenia i historia pacjentów obejmują fakty z ich życia, które w pierwszej kolejności mogą nadać znaczenia wydarzeniom, za sprawą których trafili oni do ośrodka opiekuńczego. Te historie na własny temat mogą zawierać wszystko, co człowiek napotyka w swoim życiu, ale nabierają sensu dopiero wtedy, kiedy zestawimy je z osobą, która doświadczyła tej historii. Zbliżając się do rzeczywistego świata pacjenta i jego opowieści życia, zbliżamy się do społecznie i komunikacyjnie funkcjonującej ludzkiej istoty znajdującej się w natłoku symptomów i dysfunkcyjnych zachowań. Spotkanie z pacjentem powinno charakteryzować się autentycznym zainteresowaniem ze strony opiekuna jeśli chodzi o sposób, w jaki pacjent doświadcza rzeczywistości. Podczas rutynowej rehabilitacji pacjent może powiedzieć coś o decydującym

znaczeniu dla swojego życia bądź sytuacji. Może to być coś, co niezależnie od wcześniejszych kontaktów z systemem opieki zdrowotnej i kolejnych nawrotów, może odkryć przed pacjentem nowy sens, dać nową nadzieję albo doprowadzić do nowych postanowień, które powinny zostać zauważone, wyrażone i poparte przeze mnie jako opiekuna¹².

Pracownik opieki społecznej zastanawia się nad punktami krytycznymi w opowieści życia osoby uzależnionej, u której otwiera się możliwość zmiany, możliwość ukształtowania się nowego procesu uczenia się. Użycie metody biograficznej pozwala dostrzec emocjonalne i społeczne doświadczenia z procesu uczenia się między pracownikiem opieki społecznej i pacjentem. W opowieści życia zawierają się aspekty, które mogą zostać wykryte przez wspomagającego, w tej sytuacji jest nim pracownik opieki społecznej. W obliczu cierpienia, do którego doszło za sprawą abstynencji, pojawiają się pytania, które należy zadać i przemyśleć, co może prowadzić do procesu nabycia nowej wiedzy na temat samego siebie. Jak to ujmuje pracownik opieki społecznej: rolę opiekuna jest pomoc w formułowaniu, wspieraniu i zauważaniu wiedzy, do której przyczyniły się owe punkty przełomowe. Dla pracownika opieki społecznej historii życia ludzi, z którymi pracuje, są równie ważne w jego pracy jak część zdrowotna terapii.

„Jak fala”

W tekście pracownika opieki społecznej mogliśmy dostrzec związek między pacjentem uczącym się a pracownikiem opieki społecznej wspomagającym, który prowadzi do zmiany i potencjalnego zwalczania uzależnienia. Kluczowy w tym wypadku był proces słuchania i dzielenia się swoją biografią. Drugi tekst, napisany przez nauczycielkę tańca, kwestionuje przesłankę jakoby uczenie się czegoś, co jest uważane za czynność wysoce estetyczną, było procesem przyjemnym. Przykład dorosłego uczestnika kursu tańca, jego trudności uczenia się związane z jego sprawnością, sprawiają, że nauczycielka tańca zadaje sobie pytanie, co znaczy uczenie się i w którym momencie proces ten zmienia się z „musieć” na „chcieć”?

Podczas niezależnego kursu dla nauczycieli: *Procesy estetycznego uczenia się*, za który jestem odpowiedzialna, po sesji tańca jeden z uczestników wykrzykuje:

– To najgorsza rzecz na świecie!

Zauważył, że było mu trudno w trakcie warsztatów, ale poradził sobie z improwizacjami i ćwiczeniami. Bardzo się cieszyłam, że powiedział prawdę. Dzięki temu mogliśmy omówić kwestię, że to, co dla jednego może wydawać się przyjemne, nie musi być takie dla innych. Jest to uczestnik, który lubi rozwiązywać równania i analizować diagramy. Tańczy nie dlatego, że uważa to za przyjemne, ale dlatego, że jest to jego zdaniem ważne. Taniec, jego zdaniem, umożliwi mu znalezienie nowych sposobów, by wyrazić matematyczne związki, pomoże też

---

¹² O. Johansson, *Den andres kris är min arbetsmiljö*, 2008 [referat].

znaleźć wspólny język z koleżanką-nauczycielką tańca i zrozumieć, jak ona pracuje. Może z czasem, kiedy nabędzie więcej wiedzy i doświadczenia w tej dziedzinie, taniec przyniesie mu więcej satysfakcji. Zamiast przechodzić ciągle od przyjemności do uczenia się, kluczem jest znalezienie równowagi w tym, co ważne¹³.

Nauczycielka tańca zastanawia się nad doświadczeniem jednego z uczniów i nad tym, kiedy proces uczenia się tańca przestaje być tylko bolesny, a zaczyna stawać się czymś ważnym oraz kiedy przechodzi w coś przyjemnego. Nauczycielka zdaje się kwestionować założenie, że estetyczne uczenie się jest samo w sobie przyjemnością. Proces uczenia się przez działanie, w którym uczestniczy mężczyzna, pozostaje pod wpływem strategii uczenia się połączonych z procesami socjalizacji, gdzie uczestnik uważa współpracę z koleżanką-tancerką za coś wartościowego i znaczącego w pracy zawodowej. Czytając tekst nauczycielki tańca, poznajemy jej poglądy na temat uczenia się jako procesu i tego, co ten proces dla niej znaczy w pracy. Za sprawą opowieści uczestnika i przedstawionej biografii dotyczącej tego, czego lubi się uczyć, nauczycielka poznaje inne formy uczenia się. Zdaje się to poszerzać wiedzę zarówno taneczną, jak i matematyczną, gdzie jedna dyscyplina stymuluje drugą. Dorosły uczestnik kursu zdaje się pracować nad własną cierpliwością w celu osiągnięcia punktu w procesie uczenia się, kiedy to on będzie kontrolował nowo zdobytą wiedzę sprawnościową i będzie mógł jej użyć do wyrażenia swoich wcześniejszych doświadczeń, ważnych dla zrozumienia matematyki oraz relacji w równaniach.

Jak biograficzna metoda umożliwi dostrzeżenie „punktów przełomowych” w procesie uczenia się

Zbadaliśmy część dwóch referatów zaprezentowanych przez pracownika opieki społecznej i nauczycielkę tańca. Opowieści o procesach uczenia się zachodzących między uczestnikiem a wspomagającym miały zarówno emocjonalne, jak i społeczne aspekty. Metoda biograficzna obejmuje autorefleksję uczącego się. Kiedy osoba uzależniona załamuje się w wyniku abstynencji, mogą pojawić się ważne szczegóły w biografii prowadzące do przełomu. Kiedy profesor matematyki przekracza pewien poziom antypatii odczuwanej do sprawnościowego procesu uczenia się, doświadczenie uczenia się samo w sobie może nabrać znaczenia, ponieważ nowe doświadczenie zmienia się w wiedzę, stając się atutem w przyjemnej części zawodu. Procesy uczenia się zachodzą podczas całego naszego życia, a biografia staje się częścią uczenia się i kształtuje nasze opowieści. „Punkty przełomowe” w życiu są więc nie tylko pro-

¹³ C. Ahl, *Ett vågstycke*, 2008 [referat].

cesami psychicznymi i intelektualnymi, ale również emocjonalnymi i społecznymi. Skłaniają nas one do kwestionowania siebie samych i społecznego środowiska wokół, w celu dowiedzenia się więcej na temat tego, kim jesteśmy względem świata. Użycie innych dziedzin w dalszych badaniach nad procesem uczenia się – teorii socjologii, psychologii i pedagogiki – może jeszcze dokładniej zilustrować opowieść życia i biografię ucznia. Uczenie się i edukacja dorosłych może grać znaczącą rolę w tym procesie, np. kształtowania naszych biografii.

W ten oto sposób teoria biograficznego uczenia się pomaga zrozumieć ważny proces kształtowania się życia w ramach pewnych kontekstów. Najbardziej interesującą cechą tej teorii jest to, że tłumaczy ona biograficzne działanie jako interakcję ze szczególnym typem otoczenia, tłumacząc jednocześnie to otoczenie jako produkt biograficznego działania¹⁴.

BREAKING POINTS IN LIFE STORIES LEADING TO LEARNING PROCESSES

Summary

The article contains a text analysis of two papers presented by professionals at an adult education course. The analysis was performed using biographical approach, examining the intersections between learning and breaking down (of old perceptions and physical defenses). The aim of the study is to explore the question of what makes us learn in the process of questioning what we already think we know. The methods used involved a qualitative analysis of secondary data. Through the analysis we can see that biography in learning enables learners to expose their narrative with both emotional and practical knowledge. Moreover, it may trigger change and lead to a process of new learning as long as a facilitator who acknowledges the sentences that hold information of transformation is present.

---

¹⁴ *Biographical Research and Adult Education*, red. P. Alheit, A. Bron-Wojciechowska, E. Bruger, E. Dominicé, Vienna 1995.